

Illusies

COLUMN IN NAGELE

Dit dorp bestaat nog, maar Nederland niet meer.

Het dorp is niet veranderd, het is de wereld eromheen. Het heeft nog steeds die muur van hoogrijzend groen, een wal tegen de polderwind; daarbinnen moet iedereen gelijk zijn en gelukkig. Een nieuw dorp op nieuw land op het grid van een Mondriaanschijldering - alleen moderne architectuur is niet genoeg, deze plek moet van mensen betere mensen maken.

Nagele was Nederland. Streng en recht, open en strak, identiek voor iedereen. De zeven wijpjes zo in het land geplot dat ze dezelfde afstand tot de winkels hebben. Voor allemaal het maximale Hollandse licht, voor allemaal een kerk en een school vlakbij. Het Nieuwe Bouwen is geen bouwen, het is de verstoffelijking van een ideologie, en van de toekomst, samengevat in platte daken, rechthoekige vormen en het gemeenschappelijke plantsoen.

Twee films maakte Louis van Gasteren over Nagele, in 1960 en in 2012; nu hij is overleden, ben ik benieuwd naar wat er rest van het laatstgebouwde dorp van de Noordoostpolder, een Nederlands utopia dat ook nog eens zestig jaar bestaat. Het is bewoond, maar het idealisme is er geweken. 'Jonge mensen willen hier niet wonen', zegt oerbewoner Bartholomeus Bruijnesteijn, op een bankje voor de Coöp Compact, waar zijn vrouw boodschappen doet 'om die oude kruidenier in leven te houden' - die zal er straks mee stoppen, en een nieuwe komt er niet: een dorp met amper 1.500 mensen is te klein.

Idealen zijn niet bestand tegen de mens. Toen was een tijd van progressieve dromen en gemeenschapszin, nu is het ieder voor zich en de economie voor ons allen, en *Utopia* een tv-programma van een commerciële zender. 'We zijn heel hard aan het doorknallen met ons hyperindividualisme', zegt Pi de Bruijn op het verlaten terrasje van buurtcentrum Rietveld. 'En toch geloof ik dat het zin heeft idealen na te jagen.'

Nagele is direct na de oorlog gemaakt door de grote modernisten van de architectuur en de stedsbouw: Gerrit Rietveld, Aldo van Eyck, Cornelis van Eesteren, Mien Ruys. Die leven niet meer. 'Ik ben ook niet meer piep', zegt Pi de Bruijn (74), de meesterarchitect-stedsbouwer (Tweede Kamer, Zuidas, Roombeek) die zich zo verbonden voelt met Nagele dat hij in de auto stapt als ik hem vraag voor een ontmoeting. Pi probeert de neergang van het dorp te stoppen; hij streek er in 2009 neer met tien jonge architecten, en dat heeft gewerkt, een beetje. 'Het was in die tijd zieliger dan nu' - maar hij

De toekomst, samengevat in platte daken en rechte vormen.

Een nieuw dorp op het grid van een Mondriaanschijldering.

Architect Pi de Bruijn: 'En toch heeft het zin idealen na te jagen.'

'Geef iedereen dezelfde condities, en mensen worden gelukkig. Dat proef je hier op elke straathoek'

maakt zich geen illusies.

Zelf woonde hij 34 jaar in de Bijlmer, met 'enorme verwachtingen' van wat een nieuwe wijk sociaal kan doen - ook dat is mislukt. Nagele noemt hij 'de oer moeder' van het 'maakbare-samenlevingsdenken'; tot in de kleinste details van het ontwerp gaat een overtuiging schuil. 'Het is egalitair. Een soort socialisme zonder die bedrukkende gelijkschakeling, maar wel het afdempen van verschillen. Geef iedereen dezelfde condities, en mensen worden gelukkig. Dat proef je hier op elke straathoek. Geen huis is hoger dan een ander. Het is die wederopbouwfeer: iedereen een autootje.'

Nagele bestaat nog, Nederland niet meer. Als ik 's avonds de film bekijk uit 1960, bekijk ik een prehistorisch land. De trotse vanzelfsprekendheid van landarbeiders die in de laadbak van een vrachtauto hun bochtige dorpen verlaten voor een rechthoekig, en daar een huisje treffen met stromend water uit de kraan. Ze zijn geselecteerd door de Rijksdienst, die precies weet welke mensen daar moeten wonen, en hoe, en waarom. 'Ze hadden niks', zegt Pi, 'ze moesten het samen doen.'

Nu is welvaart een gegeven. Iets waar je recht op hebt: iedereen twee autootjes. We bepalen zelf wel hoe we gelukkig worden, en als dat geluk niet snel komt, ligt het aan een ander. Nu zijn de oerbewoners van Nagele tachtig, negentig jaar, 'en doodsbang dat er nog meer voorzeningen verdwijnen'. Met zijn jonge architecten heeft Pi oplossingen bedacht: Nagele als kunstkolonie, waar geen land- maar 'kunstarbeiders' komen wonen. Er een '50-plus-village' van maken, voor senioren die uit de drukte willen, met 'wellness' en een villa voor Henk Krol.

Maar enthousiast zijn ze er niet over bij de gemeente Noordoostpolder, de meest agrarische van het land. Het liefst maken de boeren Nagele tot boerenland, 'ze hebben last van die kleine rottdorpjes. Als ik zeg: kunstenaars, dan zeggen zij: kssss. De economische werkelijkheid is weerbarstig.'

Achter de Coöp Compact klussen mensen aan hun net gekochte huis. Het zijn Polen, de nieuwe landarbeiders. 'Billig', zeggen ze als ik vraag waarom ze naar Nagele zijn gekomen.

Toine Heijmans
t.heijmans@volkskrant.nl